

MİMARLIK

KONUT

BARINMAK VE KONUTLAR

İSKENDER SAVAŞIR

Okumadıysanız da duymuşsunuzdur. Tolstoy'un başyapıtı "Savaş ve Barış"ın Rusça orijinali *Voina i Mir* başlağını taşır. "Barınmak" üzerine düşünmeye başlığın ikinci teriminden, *mir*'den hareketle başlamak istiyorum.

Rusça'da mir yalnız "barış" anlamına gelmez. Tipik geleneksel Rus köyünün ortak mülkiyetinde olan, kimi zaman birlikte işlenen, kimi zaman bölüştürülen, yeniden bölüştürülen toprakların da adı *mir*'dir. Yalnız o kadar da değil...

Söz konusu toprakları kontrol eden, kimi zaman onları birlikte işleyen, kimi zaman bölüştürülen, yeniden bölüştürülen köy meclisi-belki de ihtiyarlar heyeti-de *mir* diye anılır.

"Barış", "toprak üzerinde ortak mülkiyet", "bir görgü ve bilgi birikimi temelinde kurulmuş bir ortaklık"...Rusça'nın sağladığı bütün bu çağırışlar, Türkçe'deki *barınmak* fiilinin evlerimizle, konutlarımızla ilişkisi hakkında bir ipucu verebilir mi?

Tam emin değilim ama eski Türkçe'de (b) sesi ile (v) sesleri arasındaki farkın bir anlam farkı yaratmadığını tahmin ediyorum. Başka bir deyişle, barış'taki, *barınmak*'taki *bar*-la, varlık-taki *var*- eski Türkçe'de aynı anlama geliyordu.

Eğer bu doğruysa, o zaman barış kelimesi üzerine de üç beş söz söyleyebiliriz demektir çünkü-İş ekinin ne anlama geldiğini biliyoruz; Türkçe'nin karşılıklılık eki...Yani "barış" demekle, "var karşılıklı" gibi bir şey demiş oluyoruz. Kelime, sanki karşılıklı varoluşun "barış" anlamına geldiği bir duruma işaret ediyor. Ya *barınmak*...Onu söylemekle ne söylemiş gibi oluyoruz?

Türkçe'de (l) ve (n) seslerinin sık sık yer değiştirebiliyor olması, edilgenlik hali ile dönüşlülük hali arasında her zaman bir ayrım yapılabilmesini güçleştiriyor.

Görölmek ("bir başkası tarafından görölmek") ve *görönmek* ("zuhur etmek, kendi kendini görönr kılmak") ya da *sevölmek* ("bir başkası/başkaları tarafından sevilme") ve *sevinmek* ("insanın kendisine sevmeye/sevilme iznini vermesi") gibi kavram çiftlerine sahip olduğumuz sürece çok fazla sorun çıkmıyor.

Ama bir de, mesela *yıkanmak* gibi bir örneğe göz atalım. Siz yıkanırken aslında sizi yıkayan kim? Anneniz mi, sevgiliniz mi; yoksa kendi kendinize mi yıkaniyorsunuz?

Fiil bu durumlar arasında bir fark gözetmiyor.

Ama belki de Türkçe'nin bu konudaki 'kaypaklığı', edilgenlikle dönüşlülük arasındaki gerçek bir geçişkenliğe işaret ediyor. Siz yıkanırken, sizi kimin yıkadığı gerçekten o kadar önemli mi? Önemli olan bedeninizi, benliğinizi size o an için yabancı, dışarıdan gelen bir armağana açmış olmak değil mi?

(Elbette, bazı armağanlar zehirli de olabilir. Utandığımızda kimden utanıyorsunuz? Kendinizden mi, bir başkasından mı? Aradaki fark önemli mi?)

Demek ki, Türkçe'nin edilgenlikle dönüşlülük arasındaki kararsızlığı, insan öznesi açısından gerçek olan bir imkana, dışarıdakinin kim olduğuna al-

Barınma: Kelime sanki insana dışarıdan verilmiş bir 'var-ol' izni ya da buyruğunu anlatıyor. Varlığın insana dışarıdan verilmişlik hâli... Dışarıdan verilmiş ama utançları, beğenileri (ve hatta belki de onay ve kınamaları) kadar onun kendisine ait olan bir haslet: Barınmak...

dırmadan, kendisini dışarıya açma, ona teslim olma imkanına işaret ediyor.

Tekrar pahasına da olsa örnekleri çoğaltalım: *Yakmak* sizin başkalarına yaptığınız bir şeydir. *Yakılmak* da başkalarının size yaptığı bir şey...*Yanmak*sa ne biridir, ne de öbürü...(Nâzım "Sen yanmasan, ben yanmasam, biz yanmasak/Nasıl çıkar bu karanlıklar aydınlığa?" diye sormuştu. Dizelerinin değeri bir yana, dizelerdeki *yanmak* fiili (tıpkı *yıkanmak* gibi) öznenin kendisini ateşe (ya da yıkanmak örneğinde suya) teslim etmesinin ifadesidir.)

Gramer kitapları edilgenlik hâli için

genellikle "bir başkasının fiiline maruz kalmak" gibi bir tanım verirler. Oysa Türkçe'de edilgenlikle kendi üzerine dönüşlülük arasında kararsız kalan-A(l)/ (n) eki sanki fiilin fâili karşısında kayıtsız kalarak, öznenin yapıp etmelerden ve başına gelmelerden daha temel bir açıklık halini ifade etmeyi hedefliyor gibidir. (Türkçe'nin tanıdığı ama bugünkü Türkçe'nin unuttuğu, benzeri bir anlam ifade eden bir başka ek daha vardır: *Acıkmak*'taki -ık ekini düşünün.)

Şimdi artık *barınma*'ya geri dönebiliriz. Kelime sanki insana dışarıdan verilmiş bir "var-ol" izni ya da buyruğunu anlatıyor. Varlığın insana dışarıdan verilmişlik hâli...Dışarıdan verilmiş ama utançları, beğenileri (ve hatta belki de onay ve kınamaları) kadar onun kendisine ait olan bir haslet: Barınmak...

Barış, karşılıklı bir varoluşun barış olarak yaşanabilmesi imkânına işaret ediyorsa, barınmak da dışarıdan verilen bir armağana, karşılıksız bir açıklığa işaret ediyor.

Nasıl geldik "Savaş ve Barış"tan buraya? Türkçe'deki barış kelimesinin (ya da hiç değilse içerdiği *bar*- kökünün) Rusça'daki *mir*'inkine benzer bir anlam ifade ettiğini mi söylemeye çalışmış oldum?

Geleneksel Rus köylülüğü, bildiğimiz yerleşik (tarımcı) toplumları içinde değişime en az açık olanıdır. Toprağı bire üç veren Rus bozkır, genişletilmiş yenden üretim bir yana, herhangi bir birikimi uzaktan dahi andıran hiçbir şeye izin vermez. Burada hayat binyıllardır aynı koşulları tekrar ederek seyrediyor.

Eski Türklerin göçebe hayatından oldukça farklı bir hayat tarzı...*Konaklama* fiilinin (ve dolayısıyla *konut* kavramının) onların mekânla ilişkisini anlamak bakımından çok daha elverişli bir anahtar olduğunu düşünüyorum. Çünkü onların bir *mir*'leri yoktu; bir yerlerde konaklar ve sonra göçerlerdi.

Bu yüzden *barınmak* ve *barış* kelimelerinde gizlenen imkânın yaşanmış, gerçek bir deneyime, kolektif bir hatraya değil bir hayale işaret ettiğini düşünüyorum. Belki damgasını *varlık* gibi bir dilin can direğini oluşturan kavramlardan birine vuracak kadar buyurucu, kaçınılmaz bir hayal ama olsun, yine de bir hayal...Kendisine ancak dilde bir gerçeklik bulabilen bir hayal...

Heidegger dil için "varlığın evidir" demişti. Doğrudur, biz de dilde barınır, kimi konutlarda bir süre yaşar...Ve sonra göçeriz.